
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2013 (год. XXII), ISSN 2367-8585

НОВА КОНЦЕПЦИЯ ЗА РУСКИТЕ ПРЕДЛОЗИ

A NEW CONCEPTION OF RUSSIAN PREPOSITIONS

М. В. Всеволодова, О. В. Кукушкина, А. А. Поликарпов. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Книга 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц.

Под общ. ред. М. В. Всеволодовой. Москва: Книжный дом „ЛИБРОКОМ“, 2013, 304 с.

Представяната книга е теоретичен и методологичен увод към Описа (списъка) на руските предложни единици. Описът има за цел да включи възможно най-пълно системно охарактеризираните руски предлози и техните еквиваленти, независимо от тяхната нормативност и маркираност в граматиките и речниците. Чрез този опис авторите полагат основите на обективната граматика на предлозите, която предполага граматично описание и лексикографско фиксиране на тяхната реална употреба като собствено предлози и като единици, които при определени условия изпълняват функцията на предлози, оставайки при това в пределите на съответния граматичен клас.

Още в самото начало трябва да се отбележи новаторският оригинален подход към изучаването на предлозите – реализирана е концепцията на проф. д.ф.н. М. В. Всеволодова за функционално-комуникативна граматика на руските предлози, която поставя началото на истинско задълбочено и многоаспектно изучаване на тази служебна част на речта в руската лингвистика.

Материалът, върху който се строи концепцията, досега не е бил обект на анализ в руското езикознание – освен кодифицираните предлози са включени всички възможни случаи на системна употреба на единици, които изпълняват функции на предлози, независимо от степента им на нормативност.

Анализът на руските предложни единици се осъществява не през призмата на нормата, а през призмата на езика като средство за общуване, т.е. в рамките на функционално-комуникативния лингводидактичен модел на езика. В такъв аспект в руското езикознание няма изследвания както за предлозите, така и за други езикови единици.

Тук е мястото да кажем, че често авторите, водещо място сред които има проф. д.ф.н. М. В. Всеволодова, са критикувани, че концепцията отрича нормативната граматика. По всяка вероятност става дума за недостатъчно вникване в основните положения на тази теория, която не отрича нормативността, а е насочена към възможно най-пълното изясняване на природата, структурата и функционирането на всички единици, които принадлежат към предлозите или по един и друг начин са свързани с тях. Най-малкото, което може да даде такъв анализ, е например ясното разграничаване на предлози и не-предлози в такава функция, на тяхната нормативност или ненормативност.

Обосновани и напълно в съответствие с функционално-комуникативния лингводидактичен модел на езика са основните принципи за обработка на езиковия материал, които на практика са критерии за степента на предложност и мястото на съответната единица в системата на предлозите.

Основно понятие в анализа на предлога е синтаксемата. В тази връзка подробно е представено разбирането за тази езикова единица, нейните разновидности, позициите ѝ извън изречението, при думата, в структурата на изречението, в субектно-предикативната структура и извън субектно-предикативната структура. Отделя се внимание и на понятието „именна група“, което позволява по-точно да се определи значението и условията на допълнителната дистрибуция при формирането и употребата на предложните единици.

Един от същностните оригинални проблеми, разработени в книгата, е въпросът за операционалните методи за разграничаване на предлозите и техните еквиваленти, т.е. единиците с функции на предлози. Авторите се опират на формулата на Т. С. Тихомирова, която определя три обективни критерия за преминаването на думата от една част на речта в друга – лексико-семантичен (загубване или придобиване на нови смисли), морфологичен (изпадане от словоизменителната парадигма) и синтактичен (разрушаване на синтагматичните връзки). За всеки от тези критерии са разработени конкретни операционални методи. Покриването на критериите от всички съставлящи на една или друга морфосинтактична парадигма на единицата, която се проверява, е свидетелство, че тази единица не притежава други функции, освен тези на предлозите.

Обособени са операционални методи за определяне на предложната функция на еквивалентите на предлозите. Чрез тях се установява факултативността на словоформата на лексикалната единица, влизаща в състава на предложната единица, което е и основание за отнасянето ѝ към еквивалентите, а не към собствено предлозите. Например вариативността „*с помощью лопаты добыть клад*“ – „*лопатою добыть клад*“ е показател само на предложна функция на „*с помощью*“. Такъв показател може да бъде още употреба на словоформата в съчинителни отношения със собствено предлог (*в течение или ранее XIII века*) и т.н.

Разнородното множество от предложни единици, които са обект на анализ, представлява система, което се илюстрира от възможността тези принципно различни по структура единици да бъдат организирани като функционално-граматично поле, въз основа на което и се извеждат принципите на тяхната категоризация.

Полето е представено като стройна и логична система от **ядро с център**, който заемат немотивираните предлози, и **периферна зона на ядрото**, включваща мотивираните предлози деривати. Понататък се разполагат зони, които се формират от **еквивалентите на предлозите**: потенциални предлози (**приядрена зона**), аналози на предлозите (**първа собствено периферна зона**) и корелати на предлозите (**втора периферна зона**).

Категоризацията се опира на метода на дихотомичните много-рангови опозиции, заимствани от математическата логика, и се осъществява чрез разбиване на множеството предложни единици:

I. въз основа на синтактичната им функция на: 1) служебни (предлози); 2) знаменателни и служебни (еквиваленти на предлозите);

II. въз основа на отсъствието или наличието на словообразователни връзки: немотивирани и мотивирани.

По-нататък в книгата следва представянето на посочените разряди.

Немотивирани предлози се обособяват въз основа на известното в лингвистиката отсъствие на словообразователни връзки на предлога със знаменателни думи. Добавя се и един нов съществен елемент от тяхната характеристика – структурна елементарност / сложност.

Немотивирани предлози са две разновидности: монолексемни и полилексемни. Монолексемните от своя страна имат прости и сложни реализации. Простите са моносубстантивни (*в дом, к руке*) и бисубстантивни (*окно в окно, спиной к дому*). Сложните се делят на две основни групи – хомогенни (*из-за стола вышел, из-за книги спорили*) и хетерогенни (*не до чего*). Полилексемните предложни единици са дистактни (*из дома в дом ходить*) и контактни. Контактните могат да бъдат с експликатори (*вопреки к, наперекор к, поперек с*) или да са синонимни редупликатори (*работать для ради детей*).

Анализът на мотивирани предлози се опира на принципите на опозиционност и дихотомично разпределяне, възприети при немотивирани. Обособените собствено мотивирани предлози, аналозите на предлозите и компаративите се разглеждат като едно подмножество.

Схемата на опозиционното противопоставяне на мотивирани предлози ги класифицира също като монолексемни и полилексемни. Монолексемните са прости (*имени кого-чегото, плюс кто-что*) и сложни (хомогенни – *задолго чего* и хетерогенни – *не доходя кого-чегото*). Полилексемните или съставните предложни единици са контактни (*адекватно условиям и рядом близко с кем-чем*) и дистактни (*в благодарност команде за выигранное дерби*).

Особено внимание се отделя на мотивираните предлози и аналозите на предлозите с конкретизатори, в частност на конкретизаторите с квантитативи. Анализът на квантитативите позволява на авторите да твърдят, че те не са просто някакъв безпорядъчен набор от единици, а определена система в рамките на функционално-семантичното поле на количествеността.

В специален параграф са анализирани и компаративите, които системно се включват в състава на усложнената предложна единица във функцията на конкретизатори.

Предложните еквиваленти са словоформи от други части на речта, които при определени условия изпълняват функциите на предлози. Доказателство за придобиването на предложност и характер на служебна част на речта от съответната словоформа е нейната структурна факултативност, ср.: *платформа площадью 40 на 40 квадратных метров – платформа 40 на 40 квадратных метров.*

Еквивалентите не са еднородни единици и както вече беше отбелязано, се делят на аналози и корелати. Корелатите са представени чрез разряда на параметричните съществителни.

Анализът на руските предложни единици води авторите до извода, че при тяхното изучаване трябва да се вземат под внимание редица фактори, които досега не са били отчитани при изследването на предлозите. В частност такъв фактор е атрибуцията на предложната единица и характеристиката на съставящите я позиции. В глава, посветена на този проблем, е направен (макар и върху ограничен материал) изключително детайлен анализ на синтагматичната и парадигматичната характеристика на предложните единици.

Друг такъв фактор е честотната и разпределителната характеристика на руските предлози и синтаксемите, свързани с тях. В тази връзка е направена количествена оценка за употребата както на еднословните, така и на не еднословните предлози и синтаксемите, които ги включват според падежа и одушевеността/неодушевеността на името в синтаксемата. Честотната характеристика е върху материал от публицистични текстове, но като се има предвид, че езикът на публицистиката е подложен на изключително голямо въздействие от различни комуникативни сфери, тя може да бъде съотнесена към езика като цяло.

Анализът на предлозите в количествен аспект е нова крачка в описанието на руската езикова система от комуникативно-функционално гледище. Той също така дава възможност да се провери коректността на отразяването на предлозите в речниците и граматиките.

Изложеното дотук е доста сбит преразказ на основните моменти на рецензираната книга, но (според нас) той е достатъчен, за да твърдим, че концепцията за функционално-комуникативна граматика на руските предлози отговаря в голяма степен на изключително важния както от теоретична, така от практическа гледна точка въпрос за границите и мястото на предлозите в руската езикова система. На базата на тази концепция всяка предложна единица може да бъде определена именно като предлог или функционираща като такъв и да намери своето строго определено място в системата на предлозите с ясно и точно обосновани признаци и характеристики. Концепцията също практически решава и колебанията в интерпретацията на единиците, функциониращи като предлози, и разногласията в научната литература относно техния статут.

Гочо Гочев